

Ibn Esra, Abraham ben Meir vagy **Abraham Judaeus, Avenezra, Avenare**, arabul: **Ibrahim abu Ishak ibn al-Majid ibn Ezra**, rövidítéssel: **RABA'**, 1089? Toledo – 1164? Algéria/Egyiptom -Zsidó ezegéta filozófus, asztrológus, nyelvész és költő. Élete első részében Marokkóban, Algériában és Tuniszban élt, Egyiptomot is meglátogatta. Kiváló oktatásban részesült a spanyol zsidó tudósok és költők között. 1140-ben Rómába utazott, 1145-től Luccában élt, majd 1145–1146-ban Veronába ment. Franciaországban járt Narbonneban, Béziersben, Rouenben és Dreuxben. 1158-ban Londonba ment, majd visszatért Narbonneba, ahol 1161-ben eltűnt. Minden jelentős műve életének második szakaszában keletkezett. Kommentárt írt a Pentateuchushoz, a történeti könyvekhez, Izajáshoz, a 12 kispapokhoz, a zsoltárokhoz, Jób és Dániel könyveihez. Feltételezik, hogy más ÓSzi könyvekhez is írt kommentárt, de ezek elvesztek. A könyveket versről versre nem allegorikusan magyarázta – ami korának zsidó ezegézisében általános volt –, hanem igyekezett a történeti értelmet meghatározni, nagy szerepet szánva az etimológiának és a nyelvészeti magyarázatoknak. Filozófiai, matematikai és asztrológiai tanulmányokat is folytatott. Jórészt a zsinagógai liturgikus himnuszokat foglalta össze, Biblia-kommentárja alapvető mű lett hosszú időre a spanyol nyelvterületen. **Művei:** HEIDENHEIM, W. B. (szerk.), *Abraham I., Mo'zne leschon ha-Qodesch*. Offenbach 1791; HIRSCH-LIPPMANN, G. (szerk.), *Sefer sahut*. Fürth 1827; *Miqra'ot gedolot*. 5 kötet. Wien 1859, újranyomás: Jerusalem 1958/59; FRIEDLAENDER, M. (szerk.), *Heteq perusch ha-Ra'aba al ha-Torah*, in: *Essays on the Writings of I.* London 1877; EGGERS, J. (szerk.), *Diwan des Abraham I. mit seiner Allegorie "Hei ben mezik"*. Berlin 1886; FLEISCHER, J. L. (szerk.), *Sefer I., le-Sefer schemot*. Wien 1926, újranyomás: Tel Aviv 1970; MILLÁS VALLICROSA, H. M. (szerk.), *El libro de los fundamentos de las Tablas astronómicas de R. Abraham I.*, Madrid – Barcelona 1947; SCHIRMANN, H. (szerk.), *Abraham I., ha-Schirah ha-Ivrijt bi-Sfarad ubap Provence*, Jerusalem 1954,²1961, 569–623; Kitbe R. Abraham I., 5 kötet. Jerusalem 1970–1972.

Ibn Esra, Mose ben Jakob ha-Salah vagy **Abu Harun Musa**, 1055 Granada – 1135. Spanyolország - Zsidó költő, nyelvész és filozófus. Előbb Granadában élt, majd 1090-ben családja szétszóródott, ő maga a keresztény Spanyolországba vándorolt. Az egész ibériai félszigetet végigjárta, végül hazájától távol halt meg. Az életvidámság, amely költeményeiből fakadt, ellentétes volt szomorú életével. Számos bibliai ihletésű költeményt írt. **Művei:** STEINSCHNEIDER, M., *Catalog der hebr. Hss. in der Stadtbibliothek zu Hamburg*. Hamburg 1878, 105–; GUENZBURG, D. (szerk.), *Sefer ha-Arnak*. Berlin 1886; KOKOWZOFF, P. (szerk.), *Kitab al-Muhadara wa al-Mudhakara*, Berlin 1895; BIALIK, H. N. – RAWNITZKY, H. (szerk.), *Shirei Moshe I.*, Berlin 1928; SASSOON, D. (szerk.), *Al-Maqala bij al-Hadiqa fi Ma'na al-Majaz wa al-Haqiqa*. in: DAWID, O., *Descriptive Catalogue of the Hebrew and Samaritan Manuscripts in the Sassoon Library*. London 1932. 410–; BRODY, H. – COLLINS COHEN, S. DE (szerk.), *Selected Poems of Moses I.* Philadelphia 1934; SCHIRMANN, H. (szerk.), *Shirim Haddaschim min ha-Genizah*. Jerusalem 1966.

Ibn Gabriol Salomo, ld. Avicena (1020–1058)

Iersel, van Bastiaan M.F. 1924 Heerlen-, Hollandia – Tanulmányait a Nijmegeni Katolikus Egyetemen kezdte és teológiai doktorátust szerzett 1961-ben. 1954-68. Katolikus Egyetem Nijmegenen 1960-66. tanársegéd 1966-71. Az újszövetségi ezegézis tanára 1969-73., A teológiai fakultás dékája 1979-80. Szakterülete az Újszövetség **Művei:** „The reader of Mark

as Operator of System of Connotation Semeia 1989. Reading Mark. T and T Clark, 1989.
„Der Sohn „in den Synoptischen Jesusworten. Brill, 1961. 1964.

Igaz Sámuel 1786 Erdőbénye – 1826 Bécs, Magyarország- Hírlapíró. Gimnáziumi tanulmányait Lőcsén, Miskolcon és 1805-től Debrecenben végezte. 1810-ben nevelő lett Geszten, Debrecenben, majd Bécsben. Bécsben magyar irodalommal kezdett foglalkozni, lexikont szerkesztett. 1821–1824 között Pánczél Dániel mellett társszerkesztője a volt *Magyar Kurír*nak. Számos sikerkönyvet jelentetett meg. 1826-ban Debrecenbe hívták a magyar irodalom tanszékére, de néhány nap múlva meghalt. **Műve:** *Kis biblia, avagy a keresztyének hite és kötelességei a szentírás szavaival. Ezt megelőzi: A bibliáról s annak olvasásáról való elmélkedés és az anyaszentegyháznak világos szava szent és nagytiszteletű tanítóinak munkáiban a biblia közönséges olvasásának kötelező és hasznos voltáról.* (W. Stevenson után). Bécs 1820.

Ignatiosz, Antiokheiai, latinul: *Ignatius Antiocheanus*, magyarul: **Antiókhiai Ignác**, 24? – 110 k. Róma. Itália - A neve alatt ránk maradt levelei szerint a szíriai Antiókha püspöke volt. Traianus császár uralkodásának ideje alatt ítélték halálra és hurcolták Rómába kivégzésre. Neve alatt fennmaradt hét levél (a kisázsiai egyházaknak; Polikárp, szmürnai püspöknek; a római egyházaknak), amelyekben teológiailag megalapozott utasításokat adott. Az ő nevével számos hamis írás is megjelent, a hét levél ignáci szerzőségét is vitatják. **Művei:** SC 10. Magyarul ld. VANYÓ L. (szerk.), *Apostoli atyák*, Bp. 1980.

Illman, Karl-Johan 1936 Hesinki-, Svédország - Tanulmányait az Abo Acad Egyetemen kezdte és teológiai diplomát szerzett 1961-ben. BA 1965. Lic Theol. 1969. ThD 1975. Tanított Abo Acad Egyetem 1963-65. Újszövetség lektora 1966-75. Héber Biblia és Ószövetségi egzegézit tanított. 1975-80 Ószövetség Professzora. Szerkeszti *Svensk Teologisk Kvartalschft* 1975- 90 folyóiratot. Kiadja *Nordisk Judaistik* 1976-91. Kiadja *Teologisk Tidsrifkt* 1984. szakterülete a héber Biblia. **Művei:** *Old Testament Formulas About Death*, 1979. *Thema und Tradition in den Asaf-Psalmen*, 1976. *Letiwort-Tendez-Synthese: Profram und Praxis in der Exegee Martin Bubers*, 1975.

Iñigo López de Loyola, Ignatius, Loyola, magyarul **Loyolai Ignác**, 1491 Loyola vára – 1556 Róma. Itália - Szent, rendalapító. Apja papnak szánta, de katona lett belőle. 1521-ben Pamplona ostrománál egy ágyúgolyótól megsebesült, ekkor kezdte olvasgatni a szentek életét (Jacobus de Voragine) és „Jézus életét” (Ludolf von Sachsen). 1522-ben zarándoklatra indult a Szentföldre, 1523-ban Manrezában egy lelkigyakorlat alatt élete misztikus szemlélődéssé alakult át. 1523-ban Rómából VI. Adorján pápa áldásával a Szentföldre indult, majd visszatért Barcelonába. Latin tanulmányokat kezdett az alcalái egyetemen, ezután 1528-ban Salamancába és Párizsba ment. 1537-ben pappá szentelték. 1540-ben III. Pál pápa Jézus Társaságaként elfogadta ~ rendjét, amelyben a negyedik fogadalmat (a szentföldi zarándoklatot) a pápának tett különleges hűségre változtatták. 1541-ben rendi előjáróvá választották ~t, konstitúciót írt és megjelentette a lelkigyakorlatok könyvét. 1551-ben megalapították a Collegium Romanumot, 1552-ben a Collegium Germanicumot. A rend jelmondata: „Mindent Isten nagyobb dicsőségére” („Omnia ad maiorem Dei gloria”). Rendjét szigorúan centrálisan szervezte meg, minden randtagnak alá kellett vetnie magát. 1545-ben a rend női ága is megalakult. A lelkigyakorlatok nagy szerepet töltöttek be a rend életében. 1609-ben avatták szentté. **Művei:** *Monumenta Ignatiana*, series prima, *S. Ignatii de Loyola epistolae et instructiones*, Roma 1964–1968; series secunda, *Exercitia spiritualia S. I. de L. et eorum directoria*. Madrid 1919; series tertia, *Constitutiones Societatis Jesu*. Roma 1934–1936; **Irodalom:** POLGÁR L., *Bibl. zur Gesch. der Gesellschaft Jesu*. Rom 1967.

Ijjas (1931-ig **Ikotity**) **József**, 1901 Baja – 1989 Kalocsa, Magyarország - Hajós családból származik, középiskoláit Baján és Kalocsán, a teológiát Budapesten végezte, 1925-ben szentelték pappá Kalocsán, káplán volt Dusnokon, 1927-ben Szeremlén plébániai kormányzó, a kalocsai szeminárium prefektusa és tanára. 1928-ban Rómában az Institutum Biblicumon tanult, 1929-től érseki szertartó, 1931-től főegyházmegyei cenzor, 1935-től a budapesti Szt. Imre kollégium prefektusa, 1937-től a jeruzsálemi Szt. Imre zárándokház igazgatója, 1939-től a Központi papnevelő intézet prefektusa. 1941-ben a szabadkai Paulinum igazgatója és a szabadkai apostoli adminisztrátúra kormányzója lett az érsek megbízottjaként. 1942-ben zsinati vizsgáló, 1944-ben pápai prelátus, plébános Dusnokon, 1947-től a kalocsai Szt. Imre plébánia vezetője, 1950-ben szentszéki bíró, 1954-ben plébános Miskén. 1956-ban esperes, 1962-ben Baja-belvárosi plébános, 1964-től csanádi apostoli adminisztrátor. Amikor a szegedi Hittudományi Főiskoláról eltávolították Hegedűs Antal tanárt, az előadásokat ő tartotta meg, de Nádor Ferenc piarista vizsgáztatott. Tanított bibliai bevezetőt, egzegéizist, hébert és görögöt. Az ÁEH mindent megtett, hogy eltávolítsa a kispapoktól. Részt vett a II. vatikáni zsinaton. 1969-től kalocsai érsek, az MKPK elnöke, 1976-tól pápai trónálló, 1987-ben felmentéssel nyugdíjba került. Koadjutor érsek volt Paskai László mellett. **Művei** a *Vigilia* c. folyóiratban jelentek meg.

Ilosvay (**Selymes?**) **Péter**, 1520 – 1580. Magyarország - Iskolamester Nagyidán, históriásének-szerző. Életéről keveset tudunk, járatos volt a klasszikus keresztény irodalomban. A Bibliát és bibliai kor történeteit históriás énekekben dolgozta fel. Arany János tőle vette át Toldyjának alakját. **Művei:** *Historia az vilag biro Nagy Sandornak ez szeles vilagon levő nagy sok Orszagoknak meg hodoltatasarol, Vitezi között viselt dolgairól es sok hadakozasiról.* h.n., é.n. (Bártfa 1548); *Az nagy Szent Pal Apostolnac eletyrol es halalarol valo szep Historia a Szent irasbol versekben zerzetettet.* Debrecen 1574; *Soc Fele neveknek Magyarazattya.* h.n., é.n. (Kolozsvár 1578); *Historia Regis Ptolomei Philadelphi, gvomodo Mosis quinque libros per Septuaginta duos interpraetes ex Hebraico sermone in Graecum transferri curavit. Az az Ptolomeus Királynac Historiaya, miképpen az Moisesnek eot keonyvet nagy költséggel, hetven két Tolmác által Sido nyelvöl Görögre fordította.* Colosvarat 1588; 1548 előtt írt egy másik, szintén Nagy Sándor életéből és mondájából szerkesztett éneket, de azt maga is elveszítette.; 1548–1564 közt több éneke készült a próféták, királyok és vitézek dolgairól és 1564–1570 közt Cirusról s Nebukadnezárról írt históriát.

Incze Dániel (zalányi), 1805 Ilenczfalva – 1857 Kolozsvár. Magyarország/Erdély - Teológiai tanár. Iskoláit Marosvásárhelyen és 1835-ben Berlinben végezte. 1836-ban püspöki titkár lett. 1837–1840 között Székelyudvarhelyen volt teológia tanár, innen Enyedre távozott. 1849-ben könyvtárát a románok felégették, ő pedig Kolozsvárra menekült, ahol az evangélikus főgimnáziumban, majd 1854-től az egyesített református teológián tanított. **Művei:** *Új testamentom, a szentírásnak a szenttudomány jelen álláspontjához és korunk kívánataihoz alkalmazott fejtegető és gyakorlati magyarázata, kézikönyvvül lelkészek, iskolatanítók és családatyák számára.* Kolozsvár 1852; *Új testamentom kérdések és feleletekben a nép számára.* Uo.

Innitzer, Theodor, 1875 Neugeschrei-Weipert (ma: Vejprty, Cseho.) – 1955 Bécs. Ausztria - Érsek és bíboros. Textilgyárban dolgozott testvéreivel együtt. 1890-ben plébánosa támogatásával a városi, majd 1892-ben az állami gimnáziumba került Kaadenbe (Eger). 1899-ben papi szemináriumba lépett, a teológiát a bécsi egyetemen tanulta, 1902-ben szentelték pappá, Pressbaumban (Bécs mellett) lett káplán. 1903-ban visszatért a szemináriumba tanulmányi prefektusnak, közben folytatta tanulmányait és megírta disszertációját az Efezusi

és a Kolosszei levél rokonságáról. 1906-ban doktorált, 1908-ban *Keresztelő János a szentírási hagyományban* címmel írt habilitációs értekezést. 1911-ben átvette át az ÚSz-i tanszék vezetését, 20 évig tanított ott, háromszor volt dékán, 1928–1929 között rektor. Kiváló ÚSz-i egzegetikai iskolát épített, a történetkritikai egzegezist pontos filológiai analízissel ötvözte, és nem feledkezett meg az egyházatyákról sem. Legtöbbet a szenvedéstörténettel foglalkozott, ebből nőtt ki a kommentárja a szenvedés- és feltámadás-történetről. Az egyházi kulturális életben is nagy szerepet vállalt, a katolicizmus megerősítése érdekében megalapította a *Der Seelsorger* és a *Christlich-pädagogischen Blätter* c. lapokat, kiadója lett a *Theologischen Studien der Leo-Gesellschaft*nak. 1929-ben a kancellária szociális kabinetjébe hívták meg. 1930-ban, a kabinet bukása után mellőzték őt és politikáját. 1932-ben kinevezték bécsi érseknek, majd 1933-ban bíborossá kreálták. Bíborosságának idején született meg az osztrák köztársaság Dolfuss kancellárral az élén, és 1931-ben ~ gondolatai nyomán adták ki a szociális enciklikát (*Quadragesimo anno*), konkordátumot kötöttek Rómával. 1938-ban az Anschluss idején Hitler előbb udvariassági látogatást tett nála, majd néhány nappal később megszállta a püspökséget, nyilatkozatban tiltotta meg az egyházi sajtó működését, a Rómával kötött konkordátumot semmisnek nyilvánította és megkezdődött a zsidóüldözés. ~ az érseki palotát menedékhellyé alakíttatta át, és sok ember életét mentette meg. 1945-ben az újjáépítés idején papjainak határozott utasításokat adott világi és politikai kérdésekben, szociális és karitatív ügyekben egyaránt. 1948-ban a bési Stefánsdom újbóli megnyitását ünnepelték. A nemzetiszocialistákkal kapcsolatos naivitása és a Dolfuss kancellárral való kapcsolata miatt az emberek elidegenedtek tőle. A mai kutatás ellentétesen értékeli az alakját. **Művei:** *Johannes der Täufer*. Wien 1908; *Die Parabeln der Evangelien*. Wien 1909; *Kurzgefaßter Kommentar zu den vier hl. Evangelien*. 5 kötet. Graz – Wien 1912–, ⁴1928–1948; *Hofrat Dr. F. X. Pözl*. Graz 1915; *Was ist uns die Bibel?* Wien 1920; *Kurzgefaßter Kommentar zur Leidens- und Verklärungsgeschichte Jesu Christi*. Graz 1924; BALSZ, H. – WILKE, F. (társszerzőkkel), *Die Religionen der Erde in Einzeldarstellungen*. Leipzig – Wien 1929; *Der Seelsorger* 7/8. Wien 1931–1932; *Die sozialen Aufgaben der Schule*. Wien – Leipzig 1935; *Glaubensbrief*. 3 füzet. Wien 1939–1940; *Die Stimme der Kirche zur sozialen Frage*. Wien 1946; (szerkesztette:) *Psalterium Breviarii Romani secundum novam e textibus primigeniis interpretationem Latinam Papae Pii XII. auct...* Wien 1946; *Kommentar zur Leidens- und Verklärungsgeschichte Jesu Christi*. Wien 1948; *Er ist auferstanden!* Wien 1949; (szerkesztette:) *Der Stephansdom bittet Österreich und die Welt*. Wien 1950; *Was tun wir selbst?* Wien 1951.

Ipolyi Arnold, 1823 Ipolykeszi – 1886 Nagyvárad. Magyarország - Megyéspüspök, néprajzkutató. Pozsonyban és Nagyszombatban volt gimnazista, Bécsben tanult teológiát. 1845-ben pappá szentelték, 1847-ben Komáromszentpéterben lett káplán, 1848-ban Pozsonyban hitszónok, 1849-ben nevelő. 1860-ban Bartakovits érsek egyházmegyéjébe hívta. 1862-ben Isztambulba utazott a Corvinák ügyében Kubinyi Ferencsel. 1863-ban egri kanonok lett, 1865-ben Bécsben teológiai doktor, 1867-ben borsmonostori apát. 1870–1872 között a Hittudományi Kar tagja Budapesten, 1871-től besztercebányai püspök, 1858-tól az MTA tagja, tudományos és művészeti mecénás. Számos lapban publikált régészeti, néprajzi és történeti tanulmányokat. A Bibliai növényekről adott ki könyvet. Legismertebb műve a *Magyar Mytológia* (reprint) Bp. 1987.

Imre Ernő 1918 Budapesten-, Magyarország - Teológiai tanulmányokat Károli Gáspár Református Egyetemen elődjén folytatott 1936-1942-ig, közben 1941-ben a Nagykovácsi Református Tanítóképző Intézetben tanítói oklevelet szereztem. Posztgraduális teológiai tanulmányokat az 1946-1948 években a Kampeni Gereformeerde Theol. Hoogeschoolban, Hollandiában folytattott 1948-ban hazatérve politikai okból mellőzték a hazai teológiai

oktatásban. Kisegítő lelkész külföldön Locarno, Genf, Torre Pellice, Amsterdam, Utrecht, Ermelo, Drezda, Berlin, Rügen. Gyülekezeti lelkész Csabdi 1943- 1951-ig, Szentes 1951-1991-ig ekkor nyugdíjba vonult. 1954- 1990-ig rendszeresen tart lelkészeknek biblikus, és rendszeres teológiai előadásokat Debrecenben és Bereksárdon, valamint egyházmegyei rendezvényeken. Az egyházmegyei zsinati bizottság tagja. **Művei:** Legátusprédikációk, Debrecen, 1989. Bibliaiskola mindenkinek, Budapest, 1990. Gödöllő, 2005. Jubileumi Kommentár, Budapest, 1967,1975,1985,1995. Istentiszteleti Rendtartás, Budapest, 1975. Keresztyén Bibliai Lexikon, Budapest,1985, 2000,2004. A Pneumatológia időszerű kérdései, 3-4.szám 1965 Kicsoda a Szentlélek, 1-2.sz. 1966, A szolgáló egyház fogalma az igében és a gyakorlatban 3-4.sz. 1968.

Irsigler Hubert 1945 Oberschönhub-, Csehország -. 1976-ban szerezte teológiai doktorátusát Ludwig-Maximilians-Universität München-ben. 1983 habilitált ugyanott. 1986-ban lett nyilvános professzor Otto-Friedrich-Universität Bamberg. 1998-tól professzor Albert-Ludwigs-Universität Freiburg i. Br. 1995-től Sudetendeutschen Akademie der Wissenschaften und Künste tagja. 2002 a teológiai fakultás dékánja Albert-Ludwigs-Universität Freiburg. **Művei:** *Gottesgericht und Jahwetag. Die Komposition Zef 1,1-2,3, untersucht auf der Grundlage der Literarkritik des Zefanjabuches:* ATS 3, St. Ottilien 1977. *Einführung in das Biblische Hebräisch I. Ausgewählte Abschnitte der althebräischen Grammatik:* ATS 9/I, St. Ottilien 1978, *Einführung in das Biblische Hebräisch II. Übungen, Texte, Paradigmen:* ATS 9/II, St. Ottilien 1979. *Psalm 73 - Monolog eines Weisen. Text, Programm, Struktur:* ATS 20, St. Ottilien 1984. *Vom Adamssohn zum Immanuel. Gastvorträge* Pretoria 1996. *Zefanja. Übersetzt und ausgelegt* (HThKAT) Freiburg i.Br. 2002

Irvine, Stuart 1954 Los Angeles -, USA, CA. -, – Tanulmányait a Pomona College. BA 1976. Yale Div. School-ban végezte és teológiai Master fokozatot szerzett 1980-ban. Emory Egyetem PhD 1989. Tanított La. State Egyetem 1986. – **Művei:** *Isaiah, Ahaz and the Syro-Epharamimitic Crisis.* Scholars, 1990. *Isaiah, the Eight Century Prophet.* Abingdon, 1987.

Isaac, Ephraim 1923?-, Etiópia? – Tanulmányait a Concordia Koll.-ban kezdte és BA végzettséget szerzett. Harvard Egyetemen szerzett PhD fokozatot. Tanított Héber Egyetemen Jeruzsálemben a szemita nyelvek lektora és Afrika tudományt tanít. Princeton Egyetem közel-kelet és Afrika történet tanított. Harvard Egyetem 1968-71. tanársegéd. Szemita tudományok tanszéken tanított 1972-77. professzor 1975-től. Princeton Theol. Szeminárium Igazgatója 1992-től. Szakterülete, szemita nyelvek, szövegek és feliratok. **Művei:** *An Ethiopic History of Josephus.* Sheffield, 1990. *The Book of Henoch* ford. Dumbleday, 1983.

Isaacs, Marie E., 1936 London-, Anglia – Tanulmányait a London Egyetem King's College.-ban kezdte és BA 1958. Oxford Egyetem BA 1962. MA 1967. PhD 1973. Baptistaist Union of Church lelkésze 1962- Tanított Birmingham Egyetem 1963-68. Egyetemi lelkész. Lady Spencer Church College Oxford 1969-70 Lektor Rachel McMillian College London 1970-72. London Egyetemen tanít 1973-tól. Újszövetségi tanulmányok 1978-tól. Biblikus tanszék vezetője. McGill Egyetem Kanada 1978-tól vendég professzor. Szakterülete Újszövetség. **Művei:** *An approach to the Theology of the Epistle the Hebrews* JSNTSup 73. Sheffield, 1992. *The Concept of Spirit: A Study of Pneuma in Hellenistic Judaism and its Nearing on the New Testament.* Heythrop Mon. 1. 1976.

Isenbiehl, Johann Lorenz, 1744 Heiligenstadt (Eichsfeld) – 1818 Oestrich (Rheingau).Németország - Katolikus teológus, író. Teológiát Mainzban tanult, 1769-ben

pappá szentelték. A göttingeni katolikus plébánián volt lelkipásztor, keleti nyelveket tanult. 1773-ban Mainzban a nyelvészet és az ÓSz-i és ÚSz-i egzegézis tanárává nevezték ki. 140 tézisét a Máté evangéliumról deista eretnekségnek ítélte a cenzor, és megtagadta a nyomtatási engedélyt. 1774-ben állásából felfüggesztették, ebben az időben dolgozott Izajás 7,14 magyarázatán. Tagadta, hogy ennek a helynek betű szerinti értelme Jézusra és Máriára vonatkozó messiási jellege lenne, és misztikus értelmét szembeállította az egyházatyákkal. 1777-ben csak középiskolában kapott tanítási engedélyt görög nyelvre. 1777-ben kéziratát megvette egy nyomdász, aki új címmel megjelentette (*Neuer Versuch über die Weissagung von Emmanuel*), ezért újra kiközösítették és börtönbe zárták. 1778-ban könyvét betiltották, ~t pedig Eberbach (Rheingau) kolostorába száműzték. 1779-ben VI. Piusz pápa eretneknek minősítette. 1788-ban kinevezték plébánosnak Mainzban. **Művei:** *Beobachtungen von dem Gebrauch der syr. Puncti diacritici bei den Verbis.* Göttingen 1771; *Chrestomathia patristica Graeca.* Göttingen 1774; *Corpus decisionum dogmaticarum Ecclesiae Catholicae.* Mainz 1777; *De rebus divinis tractatus introducetes in universam Veteriac Novi Testamenti scripturam et theologiam christianam I.* Mainz 1787; *Lit.: Kath. Betrachtungen über die zu Mainz, Heidelberg u. Straßburg... herausgebrachten theol. Censuren...*, Mainz 1778

Ishida, Tomoo 1931 Tokió-, Japán – Tanulmányait a Waseda Egyetem BA 1954. Tokió Union Tehol. Seminaryban kezdte és Biblikus teológiai diplomát szerzett 1954-ben. Héber Egyetem Jeruzsálem PhD. 1974. Tanított Tsukukba Egyetem Japán 1976- Antik történelem és közel-kelet tudományok tanára. **Művei:** “The Strucure and Historical Implications of the Lists of Pre-Israelite Nations *Biblica* 60 (1979) *The Royal Dynasties in Ancient Irael BZAW* 1942 (de Gruyter 1977).

Izidor, Sevilai, 560 Cartagena – 636 Sevilla. Spanyolország - Szent, érsek, író. 599 k. bátyja utódként lett Sevilla püspöke, haláláig tudományos és aszkéta életet élt és püspöki iskolákat alapított. 633-ban a 4. toledói birodalmi zsinaton elnökölt. Több mint 1000 kézírata maradt ránk; természettudományi, nyelvtani, történeti és teológiai témákról írt. Nagyszabású műve az *Etymologia*, amely 20 kötetet tett ki, ez tekinthető az első reálenciklopédiának, a középkorban alapvető könyvnek számított. Teológiai fogalmi szótárnak is felfogható volt, mert írt a tisztítóüztől, a paradicsomról és az utolsó ítéletről is. Írt pedagógiai és történeti műveket is. Tudósított az uralkodó népekről az első négy évszázadban, megírta a gótok történetét és írt világkrónikát (*Chronica maiora*) is. Teológiai munkái között vannak dogmatikai, erkölcsi, egzegetikai művek, de írt egyházi szervezetekről, a papok feladatáról, az eretnekségekről, a zsidókról és pogányokról keresztény szempontból (ellene volt az erőszakos térítésnek). Gyakorlati teológiai írása a kétkötetes *De ecclesiasticis officiis*, a szerzetesi szabályokról szolt a *Regula monachorum*. Jelentős egzegetikai műve a *Questiones in vetus testamentum* című, amely elsősorban Órigenész és Nagy Szent Gergely pápa hatását tükrözi. *De fide catholica ex veteri et novo testamento contra Judaeos* c. művében a Krisztusra alkalmazott ÓSz-i szövegekkel foglalkozott. ~ volt az utolsó nyugati egyházatya, aki meghatározta a középkor gondolkodását. 1598-ban szentté, 1722-ben egyháztanítóvá avatták. **Művei:** CPL 1186–1215; Migne PL 81–83; MOMMSEN, TH. (szerk.), *I. iunioris episcopi Hispalensis Historia Gothorum Vandalorum, Sueborum.* Hannover 1894 (MG AA 11), 267–303; MOMMSEN, TH. (szerk.), *I. iunioris episcopi Hispalensis Chronica maiora.* Hannover 1894 (MG AA 11), 424–488; Lindsay, W. M. (szerk.), *I. Hispalensis episcopi etymologiarum sive originum libri XX.* Oxford 1911; FONTAINE, J. (szerk.), *I., Traité de la nature.* Bordeaux 1960; FORD, G. B. (szerk.), *The letters of St. I.* Amsterdam ²1970; *I. Etymologies. Engl. – Lat.,* Paris; HENCH, G. A. (szerk.), *Der althochdeutsche I. Faksimile-Ausgabe des Paris Codes ...* Straßburg 1893;

AGGERS, H. (szerk.), *Der althochdeutsche I. Nach der Pariser Handschrift und den Monseer Fragmenten*. Tübingen 1964.

Israel ben Elieser, ld. (v) Bal Schem Tob (1700–1760).

Izidor, Peluszioni, latinul: **Izidorus Pelusianus**, magyarul: **Pelluziumi Izidor**, 360 k. – 431. Egyiptom - Peluszion egyházában papként működött, de elkergették. Életét egy egyiptomi hegyi monostorban töltötte. Néhány ókori szerző szerint 3000-nél több levelet írt, amelyekből kb. 2000 megmaradt. Számos levelében foglalkozott egzisztenciális kérdésekkel. Krisztológiájában az ariánusok ellen küzdött. **Művei**: Migne PG 78.

Ivanóczy Ferenc, 1857 Szentbenedek – ?. Magyarország - Teológiai doktor, plébános. A gimnáziumot Kőszegen és Szombathelyen végezte, 1878–1882 között teológiát tanult a budapesti egyetemen. 1882-ben pappá szentelték, segédlelkész volt Muraszombathelyen, 1884-ben helyettes hittanár, 1886–1889 között teológiai tanár a szombathelyi líceumban. 1885-ben teológiai doktorrá avatták, a középiskolai hittanárokat vizsgáló bizottság tagja lett. 1889-től plébános volt Csendlakon, 1893-tól muraszombati kerületi esperes, iskolai tanfelügyelő. 1887–1888-ben Közép- és Dél-Olaszországban kutatott. **Műve**: *A szentírás és az ékiratos emlékek*. Szombathely 1885.

Iveković Franjo: 1833 Klanjec –1914 Záragab. Horvátország - A zágrábi érsekség papja, KBF-en a bibliatudományok professzora, a zágrábi tudományegyetem rektora volt. Gimnáziumot Záragabban, a teológiát Záragabban majd Budapesten végezte. 1860-ban szentelték pappá. Felszentelése után Bécsbe folytatta tanulmányait. 1875-ben a szír és kaldeus (arám) nyelvet tanított később a bevezetés a bibliatudományokba a zágrábi egyetemen. A horvát Szt. Jeromos irodalmi társaság elnöke volt. 1879-80-ban a Záragabi egyetem rektora, 1882-ben ő áldja meg az egyetem új épületét. 1886-ban a záragabi katedrális kanonokjává nevezték ki. A biblikus tárgyak mellett foglalkozott filológiával is. Összeállította a horvát nyelv szótárát (*Rječnik hrvatskoga jezika*), melynek eszmei szerzője unokaöccse, I. Broz volt, de korai halála miatt Iveković folytatatta és 1901-ben Záragabban adták ki. 1873-ban jelent meg még egy nagy munkája: *Život svetaca i svetica Božjih* (Isten szent férfiainak és nőinek élete) címmel. **Művei**: *Historija starozavjetne objave Božje* (Az ószövetségi istenjelenések történelme) - Zagreb, 1877; *Biblijska povijest starozavjetne objave Božje* (Az ószövetségi istenjelenések bibliai története), Zagreb, 1889; *Biblijska povijest novozavjetne objave Božje* (Az újszövetségi istenjelenések bibliai története), Zagreb, 1879; *Čitanja i evanđelija za sve nedelje i blagdane* (A vasárnapi és ünnepnapok evangéliumi olvasmányai) Zagreb, 1875; *Rječnik hrvatskog jezika* (A horvát nyelv szótára) Zagreb, 1901; *Život svetaca i svetica Božjih* (Isten szentjeinek élete) Zagreb, 1873.

Iwry, Samuel 1910 Bialystok-, Lengyelország – Tanulmányait Vilno, Teacher Seminary-ban kezdte BS 1929. Warsó Judaic Stud MA 1937. John Hopkins Egyetem PhD 1951. Tanított Baltimore Hébreu College 1947-85. John Hopkins Egyetem tanára 1951-91. Közép-kelet tudományok. Jeruzsálem Hébreu Egyetem 1964-65. Szakterülte a Hébreu Biblia szemita nyelvek, feliratok és szövegek, apokrifok, és Post-biblikus tudományok. **Művei**: “A Striking Varian reading in IQ Isaiah” Textus vol 5. 1966. Reading in the Phoenician Inscriptions from Byblus (UNiv. of Haifa 1965).

Isaak, (vak) Antiokheiai, latinul: **Isaac Antiochenus**, magyarul: **Antiókhiai Izsák**, IV–V. sz. Egyiptom - Pontos információt alig tudunk róla. Feltehetően Szír Efrém tanítványa volt, főleg metrikus homíliai maradtak fenn a neve alatt, amelyek dogmatikai témákat érintenek, leginkább a Szentháromság és a megtestesülés kérdéseivel foglalkozott. **Művei:** BEDJAN, P. (szerk.), *Homiliae S. Isaaci Syri Antiocheni*. Paris – London 1903.

Izsák, ben Abraham, (ld. még **Izsák Troki**), 1533 Troki– 1594 Troki. Litvánia - Karaita tudós. Trokiban nőtt fel, ami a 16–17. sz. fordulóján litván és lengyel karaita vallási centrumnak számított. ~ 20 éven át volt a karaiták társaságának titkára. Nyelvtudásának köszönhetően számos különböző keresztény felekezetű tudóssal bocsátkozott tudományos vitába a Talmud és a Szentírás tekintélyére támaszkodva. Különösen a protestánsokkal épített ki szoros kapcsolatot, és 1572-ben részt vett a lengyel Biblia-redakcióban. 1593-ban kiadták gyűjteményes vitabeszédeit és zsidó apologetikáját. A cenzúrától való félelmében nem adta ki *Hizzuk Emunah* (A hit megszilárdítása) című művét, melyben az ÚSz ellentmondásait ironikus formában a kereszténység ellen fordította. Kéziratban terjedt és számos verziója is született. **Művei:** WAGENSEIL, J. CHR. (szerk.), *Tela ignea Satanae*. Altdorf 1681; Deutsch, D. (ford. és szerk.), *Chizzuk Haemunah*. Sohrau 1865. **Irodalom:** WOLF, J. CHR., *Bibliotheca hebraea*. T. I, 1715, 641–643, T. III, 1727, 544–547. T. IV, 1733, 639–645; GEIGER, A., *Isaak Troki. Ein Apologet des Judenthums am Ende des 16. Jh.s*, in: *Breslauer Jb. für das Jahr 5614*. Breslau 1853; KRAUSHAR, A., *Historia Zydów w Polsce*. Breslau 1866, 266–267; FÜRST, J., *Gesch. des Karäertums von 1575-1865 der gewönl. Zeitrechnung*. Breslau 1869, 30–; DUBNOW, S., *Weltgesch. des jüd. Volkes*. 10 kötet (6. kötet: *Die Gesch. des jüd. Volkes in der Neuzeit*. Breslau 1927. 380–383); EMMRICH, H., *Das Judentum bei Voltaire*. Breslau 1930. 221–224; WAXMANN, M., *A History of Jewish Literature*, II. hely 1933. 449–451; MANN, J., *Text and studies in Jewish history and literature. hely és év*; SZYSZMAN, S., *Die Karäer in Ost-Mitteleuropa*, in: *Zs. für Ostforschung* 6, 1957, 24–54; EJud (Jerusalem) XV, 1403–1404; The univ. Jewish Enc. X, 311; Jüd. Lex. V, 1058–1059; LThK¹V, 611; LThK²V, 773.

Izsák, ben Salomon Israeli, arabul: **Abu Jaqub Is'hak ibn Suleiman al Israili**, a skolasztikusok **Isaak Judaeus** néven említették, 840 Egyiptom – 950 Kairwan Tunézia -. Keleti orvos és filozófus, zsidó neoplatonikus. Természettudományt, orvostudományt, matematikát és asztronómiát tanult Kairóban. 875–904 között szemorvosként tevékenykedett Kairóban, majd házi orvos lett. Számos orvosi munka szerzője, de írt filozófiai műveket is. Filozófiai rendszerében keveredik a neoplatonikus gondolkodás az arisztotelizmussal és a bibliai gondolkodással. Átvette Plotinosz problematikus nézeteit a teremtésről és az emberi lélekről. Tőle pedig további szerzők vették át (Moses ibn Esra, Joseph ibn Saddiq és Avicebron). **Művei:** GROßBERG, M. (szerk.), *Kommentar z. Buch Jezirah*. Jerusalem 1922; STEINSCHNEIDER, M. (szerk.), *Buch des Geistes und der Seele*. in: Ha-Karmel. 1871. 400–405; Lat. GA v. A. Turinus, *Opera omnia Isaaci Judaei*. Lyon 1515.

Izsák, Luria, másképpen **ARI = Ha-'Elohi Rabbi Jitzchaq** („az isteni Izsák rabbi”), vagy **Askenázi**. 1534 Jeruzsálem – 1572 Safed Galilea Palesztina . A spanyolo.-i kabbala legjelentősebb mestere. Tanítványai legendaként mutatták be életét. Fiatalon ismertté vált kiváló Talmud-szakértőként, majd 1556–1569 között remeteségbe vonult. 1569–1571 között kifejtette tanítását, de csak szóban. 1558–1560 között megjelent fő műve, a *Zóhár* (Ragyogás) kommentárokkal együtt, de eredetisége kétséges. Isten önkorlátozásáról és teremtő emanációjáról kifejtett misztikus nézetei termékeny talajra hullottak a középkori zsidóság körében. A teremtést és az üdvtörténetet szorosan összekapcsolta, valamint alapja lett tanítása a középkori lélekvándorlás tanának. A messiás fellépését imával és mágikus eszközökkel akarta siettetni. A feltámadás szerinte a történelem logikus következménye volt. **Irodalom:**

DRESNITZ, SCHL., *Schibche ha-'Ari*. Livorno 1790; VITAL, CH., *Pri'Ez Schajim*. Dubrowno 1804; Uő., *Schemona sch'arim*. 8 rėszben. Jerusalem 1850–1898; Uő., *Sefer, ha-Gilgulim*. Przemysl 1875; Uő., *'Ez Chajim*. Varsó 1891; ESCHKOLY. A. S. (szerk.), Uő., *Sefer Chesjonoth*. Jerusalem 1954; BLOCH, PH., *Die Kabbala auf dem Hőhepunkte und ihre Meister*. Preßburg 1905; SCHECHTER, S., *Safed in the sixteenth century*, in: uő., *Studies in Judaism*, II. Philadelphia 1908, 202–306, 317–328; WIENER, M., *Lyrik der Kabbala*. Wien 1920, TABUL, J., *Chefzi-bah*; BLOCH, CH., *Kabbalist. Sagen*. Leipzig 1925; TISHBY, J. *Die Lehre vom Bősen und den »Schalen« in der lurianischen Kabbala*. Jerusalem 1942; SCHOLEM, G., *Die authent. kabbalist. Schriften L.s.* in: Kirjath Sefer 19 (1943), 184–199; HORODEZKY, S. A., *Torath Ha-Kabbalah schel R. J. L.* Tel Aviv 1947; SCHOLEM, G., *Die jūd. Mystik in ihren Hauptströmungen*. Frankfurt 1957, 267–314; SCHOLEM, G., *Zur Kabbala und ihrer Symbolik*. Zūrich 1960, Frankfurt 1973, 147–158; ALTMANN, A., *Von der ma. zur modernen Aufklārung. Studien zur jūd. Geistesgesch.* Tūbingen 1987.